

Sankciju piemērošanas praktiskie problēmjautājumi

Vineta Čukste, SIA "ZAB Kronbergs Čukste Levin" zvērināta advokāte

Saistībā ar aktuālajiem notikumiem ģeopolitiskā arēnā Eiropas Savienība un vairākas Rietumvalstis ir piemērojušas dažādas starptautiskas un pārrobežu sankcijas pret Krievijas Federāciju un Baltkrievijas Republiku. Šobrīd attiecībā pret Krievijas Federāciju, tās amatpersonām, kā arī pilsoņiem kopumā ir piemērots vairāk nekā 10 000 sankciju, kas neizbēgami ir radījušas daudzus jo daudzus izaicinājumus tiem uzņēmējiem, kuri līdz Krievijas iebrukumam Ukrainā sadarbojās ar šīm valstīm.

Raksta līdzautors: Aleksandrs Kuzņecovs, SIA "ZAB Kronbergs Čukste Levin" jurists

Tā kā normatīvie akti, ar kuriem tiek ieviestas sankcijas pret Krievijas Federācijas un Baltkrievijas Republiku, ir daudzveidīgi un sankciju normu teksts brīžiem ir visai komplicēts, personas labā ticībā var pārkāpt sankcijas. Šajā rakstā apskatīti sankciju piemērošanas praktiskie aspekti, kas īpaši attiecināmi uz komercdarbības veicējiem.

Resursu pieejamība

Saistībā ar notikumiem Ukrainā Eiropas Savienība (ES) pieņēma vairākus lēmumus un regulas, kuras cita starpā aizliedz tieši vai netieši darīt pieejamus līdzekļus vai saimnieciskos resursus sankcionētām personām vai ar tām saistītām personām. Minētais formulējums ir izplatīts un tiek lietots arī citos ES normatīvajos aktos, piemēram, [ES regulas Nr. 269/2014](#) par ierobežojošiem pasākumiem attiecībā uz darbībām, ar ko tiek grauta vai apdraudēta Ukrainas teritoriālā integritāte, suverenitāte un neatkarība (2. panta 2. punkts).

Eiropas Savienības Tiesa (EST) lietā C-117/06 ir norādījusi, ka vārdu salikumam "darīt pieejamu" ir plaša nozīme un tas aptver jebkuru aktu, kura veikšana ir vajadzīga saskaņā ar piemērojamām valsts tiesībām, lai personai ļautu gūt iespēju pilnībā lietot attiecīgo mantu. Savukārt atbilstoši EST spriedumam lietā C-550/09 jēdzienam "līdzekļi vai saimnieciskie resursi" ir plaša nozīme, aptverot jebkura veida īpašumu neatkarīgi no tā iegūšanas veida. Šajā ziņā nav nozīmes tam, vai runa ir par jau piederošu īpašumu vai īpašumiem, kas iegūti no trešajām personām. Līdz ar to EST piemēro plašu jēdziena "darīt pieejamus" un "līdzekļi vai saimnieciskie resursi" interpretāciju.

Galvenais ir paturēt prātā sankciju piemērošanas mērķi – izslēgt jebkāda mantiskā labuma piešķiršanu sankcionētai personai

Nevarētu būt šaubas, ka tādi klasiskie civiltiesiskie darījumi kā pirkuma līgums, dāvinājums, piegādes līgums, aizdevuma līgums u. c. vērsti uz mantas nodošanu citai personai. Tomēr sankciju regulējums neaprobežojas tikai ar klasiskiem civiltiesiskajiem darījumiem. Ja līguma blakussekas noved pie netiešas mantiska labuma piešķiršanas sankcionētai personai, darījuma izpilde arī var būt klasificējama kā sankciju režīma pārkāpums.

Piemēram, ja sankcionēta persona tiek atbrīvota no tādu savu saistību izpildes, kam ir mantiska vērtība, tad tas tiek atzīts par resursu pieejamības nodrošināšanu sankcionētai personai. Tātad dažādās ikdienas situācijās galvenais ir paturēt prātā sankciju piemērošanas mērķi – izslēgt jebkāda mantiskā labuma piešķiršanu sankcionētai personai. Tikai izvērtējot plānotā darījuma vai rīcības sekas tieši šādā aspektā, var pieņemt lēmumu par attiecīgo rīcību, t. i., darījuma veikšanu vai atturēšanos no tā.

Sankciju ietekme uz līgumu izpildi

Sankciju ieviešana nepārprotami ir ietekmējusi komercdarbību un noslēgto līgumu izpildi. Ne tikai ir liegta līdzekļu un saimniecisko resursu piešķiršana sankcionētām personām, bet arī aizliegta tādu atsevišķu pakalpojumu un preču kategoriju labumu kā dabasgāze, nafta, metāli u. c. iegāde.

[Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma \(Sankciju likums\) 13.⁵ panta](#) 5. daļa paredz atbrīvojumu no juridiskās atbildības, tai skaitā arī no civiltiesiskās atbildības, ja persona atkāpjas no līguma vai izbeidz to, piemērojot šā likuma vai citu normatīvo aktu prasības starptautisko vai nacionālo sankciju vai būtiskas finanšu un kapitāla tirgus intereses ietekmējošu ES vai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts (NATO) sankciju jomā. Tomēr jānorāda, ka sankciju noteikšana pati par sevi nav pietiekams tiesiskais pamats, lai izbeigtu jebkādus līgumus, kurā sankciju subjekts ir viena no pusēm; juridiski pamatoti būs izbeigt tikai tādus līgumus, kuros paredzēto saistību izpildi tieši ietekmē sankciju noteikšana. Tāpat jāņem vērā, ka sankciju noteikšana pati par sevi neizbeidz sankciju subjekta esošus prasījumus, piemēram, pret personām, kas ir sankciju subjekta sadarbības partneri.

Līdz ar to situācijā, kad persona saskaņā ar noslēgto līgumu ir apņēmusies piegādāt noteiktas preces, kuru iegāde ir kļuvusi aizliegta, sankciju piemērošana pati par sevi vien nenozīmē, ka līgums var tikt izbeigts, pamatojoties uz Sankciju likuma [13.⁵ panta](#) 2. daļu. Šajā gadījumā būtiska nozīme ir ne tikai preču vai pakalpojumu kategorijai, kuru piegāde ir līguma priekšmets, bet arī līguma pušu statusam sankciju kontekstā. Ja līguma slēdzējs ir sankcionēta persona, no kuras ir liegts iegādāties preces vai pakalpojumus, tad attiecīgi līguma izbeigšana ir pieļaujama. Savukārt, ja līguma slēdzējs ir persona, kura apņēmusies saskaņā ar noslēgto līgumu pārdot preces, kuras bija paredzēts iegādāties no sankcionētās personas, tad tas nenozīmē, ka ir pamats līguma izbeigšanai. Šajā situācijā līguma pusei ir jāpielāgojas tiesiskajam regulējumam un jānodrošina līguma izpilde, piemēram, iegādājoties preces tālākpārdošanai no nesankcionētas personas.

Ņemot vērā straujās piegāžu izmaiņas kopš 2022. gada 24. februāra, daudzi uzņēmēji bija spiesti pārorientēties un atteikties, piemēram, no Krievijas energoresursiem un citu kategoriju precēm. Vienlaikus praksē ir gadījumi, kad šādā situācijā puses atsaucas uz nepārvaramas varas apstākļiem, kuru dēļ līguma izpilde nav iespējama. Vispirms jānorāda, ka Latvijas nacionālajā regulējumā nav nepārvaramas varas apstākļu definīcijas. Ar atsauci uz [Apvienoto Nāciju Organizācijas \(ANO\) 1980. gada 11. aprīļa konvencijas par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem 79. pantu](#) Augstākā tiesa lietā [SKC-11/2011](#) ir norādījusi, ka nepārvaramu varu veido četri elementi:

- notikums, no kura nav iespējams izvairīties un kura sekas nav iespējams pārvarēt;
- saprātīga persona līguma noslēgšanas brīdī notikumu nevarēja paredzēt;
- notikums nav radies puses vai tās kontrolē esošās personas rīcības dēļ;
- notikums saistītu izpildi padara ne tikai apgrūtināšu, bet arī neiespējamu.

Tātad, ja līgums ir noslēgts pēc 2022. gada 24. februāra un attiecīgi pēc sankciju vienveidīgas politikas implementēšanas, līguma puse nevar atsaukties uz nepārvaramas varas apstākļiem, jo, ņemot vērā kopējo ES politisko nostāju, saprātīga persona varēja paredzēt, ka sankcijas ietekmēs noteiktu kategoriju preču iegādes iespējas. Savukārt līgumslēdzēji, kas noslēguši līgumus pirms 2022. gada 24. februāra, kuru izpilde tiek traucēta sankciju ievērošanas dēļ, var atsaukties uz nepārvaramas varas apstākļiem tikai tad, ja līguma izpilde (piemēram, preču tālākpārdošana) ir ekskluzīvi atkarīga no sankcionētās personas piegādēm un preces, kuras tiek tālākpārdotas, ir iespējams iegādāties tikai no šīs sankcionētās personas.

Tādā gadījumā līguma puse var atsaukties uz nepārvaramas varas apstākļiem. Tomēr šāda atsaukšanās būs juridiski pamatota tikai tad, ja attiecīgās sekas patiesi nevarēja paredzēt, savukārt pierādīšanas pienākums gulsies tieši uz to personu, kas atsaucās uz nepārvaramas varas apstākļiem.

Franšīzes līguma līdzēji var vienpusēji atkāpties no līguma, ja saistību izpilde kļuvusi pārmērīgi apgrūtināša

Visbeidzot, nepārvaramas varas apstākļi jānošķir no līguma izpildes grūtībām. Senāts lietā [SKC-11/2011](#) atzinis, ka līguma izpildes grūtības neatbrīvo līgumslēdzēju no līguma izpildes. Latvijas tiesiskajā regulējumā ir ievērota stingra *pacta sunt servanda* principa piemērošana, proti, pat par spīti līguma izpildes pārmērīgām grūtībām, līguma pusei jāpilda tajā paredzētie pienākumi.

Vienīgais izņēmums, ko pieļauj Latvijas tiesiskais regulējums, ir [Komerclikuma 478. panta](#) 2. un 3. daļa, kas paredz, ka franšīzes līguma līdzēji var vienpusēji atkāpties no līguma, ja saistību izpilde kļuvusi pārmērīgi apgrūtināša. Tādējādi īsti neizprotamu apstākļu dēļ franšīzes līgums šobrīd ir vienīgais līguma veids, no kā var atkāpties izpildes grūtību dēļ. Visos citos gadījumos līguma izpildes grūtības neļauj personai atkāpties no līguma vai atteikties no līguma izpildes.

Sankciju ievērošanas robežas

Sankciju ievērošana ir likumā noteikts pienākums, kas jāpilda ikvienai personai. Saskaņā ar [Sankciju likuma 13.1. panta](#) 1. daļu personām, kas veic komercdarbību šajā pantā norādītajās regulētajās nozarēs, ir jāizveido starptautisko un nacionālo sankciju riska pārvaldīšanas iekšējās kontroles sistēma. Tās izveidošana paredz arī nepieciešamību izstrādāt un dokumentēt attiecīgās politikas un procedūras. Iekšējā kontroles sistēmā jāparedz efektīvi sankciju pārvaldīšanas mehānismi, kuri ļauj adekvāti un attiecīgi likumā izvirzītajām prasībām izvērtēt, vai komercdarbība atbilst ieviesto sankciju prasībām.

Iekšējās kontroles sistēmai jāatbilst Sankciju likumā noteiktajām prasībām. Tomēr jānorāda, ka ne Sankciju likums, ne kāds cits normatīvais akts neliedz izstrādāt un ieviest tādu iekšējās kontroles sistēmu, kura paredz stingrākas prasības salīdzinājumā ar likuma regulējumu, jo Sankciju likumā ietvertās iekšējās kontroles sistēmas saturiskās prasības ir uzskatāmas par minimālām. Tātad iekšējās kontroles sistēmā var noteikt augstāku kritēriju latīņu nekā Sankciju likumā. Tas nozīmē, ka, piemēram, ja darījuma noslēgšana un izpilde formāli ir pieļaujama, otra līguma puse, pamatojoties uz savu iekšējās kontroles sistēmu, var atteikties no darījuma izpildes.

Šāda pieeja ietekmē arī darījumu izpildi. Ja, piemēram, persona saskaņā ar noslēgto darījumu veic apmaksu par preču piegādi vai pakalpojumiem un izmanto kredītiestādes pakalpojumus, lai pārskaitītu

naudas līdzekļus, attiecīgā persona var saskarties ar atturēšanos akceptēt un izpildīt maksājumu no kredītiestādes puses, kas savu atteikumu pamato ar savas iekšējās kontroles sistēmas prasībām.

Respektīvi, sankciju ietekme uz civiltiesisko darījumu izpildi nenoslēdzas tikai ar burtisku normatīvajā regulējumā ietvertu prasību piemērošanu. Sankcijām piemīt arī sociālekonomiskā ietekme uz komercdarbību kopumā, un tās var ievērojami apgrūtināt civiltiesisko apriti. Visbeidzot, ja darījuma puse atsakās no darījuma noslēgšanas, neatkarīgi no tā, vai šāda atturēšanās ir saistīta ar izvairīšanos no jebkādiem sakariem ar sankcionēto personu vai sankcionēto preču vai pakalpojumu apriti, privāttiesību autonomijas princips ļauj jebkurai personai brīvi atteikties no līguma noslēgšanas. Savukārt sankciju implementēšanas politika var kalpot kā pamatojums šādai rīcībai.

Secinājumi

Sankciju piemērošana un ievērošana jau ir atstājusi ievērojamu ietekmi uz komercdarbību Latvijā. Visticamāk, pašreizējā politiskajā situācijā tiks ieviestas arvien jaunas sankcijas. Līdz ar to katras personas pienākums ir ne tikai sekot līdzi likuma prasībām formāli, bet arī pēc būtības ievērot sankciju režīmu un katrā konkrētajā gadījumā izprast sankciju mērķi un to sasaisti ar attiecīgo darījumu. No otras puses, komercdarbības veicējiem, apzinoties saasināto ģeopolitisko stāvokli, ir jāpielāgojas tirgus apstākļiem – jāievēro normatīvo aktu prasības un jācenšas adekvāti izvērtēt sankciju ietekmi ne tikai uz sabiedrību un ikvienu tirgus dalībnieku, bet arī no likuma piemērošanas viedokļa.

Šis raksts ir pārpublicēts no žurnāla "iBusiness", pieejams: <https://ibizness.lv/raksti/uznemumavadiba/juridiski-padomi/biz-new-sankciju-piemerosanas-praktiskie-problemjautajumi/22721>